tozik, a kibe aztán Giulio beleszeret. De a nympha eltünik s Giulio hasztalan keresi, míg végre az égiek megszánják. Gergei olvashatta a Giostra-t s leirását ez után készíthette. Mindez azonban nem von le sokat Gergei érdeméből, a ki az olasz mesét ügyes epizódokkal megtoldva, sok költőiséggel kidolgozva adta át a magyar irodalomnak.

Árgirus meséje nálunk az irodalomból átment a népmesékbe (L. Idegen er. népmeséink), az olaszban meg a népmeséből az irodalomba.

BOGNÁR TEOFIL.

AZ ANALOGIA AZ ÚJGÖRÖG SZAVAK KÉPZŐDÉSÉBEN.[1])

A Hunfalvy Pál félszázados akadémiai tagsága emlékére tisztelői által kiadott Albumban (Budapest, Hornyánszky, 1891) tárgyaltam az ógörög hang- és alakbeli jelenségeket, melyek felfogásom szerint az analogiai momentumban lelik magyarázatukat. A midőn most az analogiának az újgörög szavak képződésében való szerepéről készülök szólani, be akarom váltani az újgörög nyelvet tárgyazó értekezésemben[2]) adott igéretemet, hogy közelebbről kimutathassam, mennyire szükséges és tanulságos az egynek vett, mert szükségképen egynek veendő ó-, közép- és újgörög nyelv együttes tanulmányozása a fentebb említett értekezésemben kiemelt egyéb tekinteteken kívül az általános nyelvészet szempontjából.

Az újgrammatikusok két fő elvének, a hang és az analogia törvényének helyessége el van ugyan ismerve a nyelvészek által, de nem oly általánosan, hogy újabb bizonyítékok fölöslegeseknek volnának mondhatók. Ezúttal az analogiának, azaz a rokon alakok nyelvformáló kölcsönhatásának törvényeit kivánnám az újgörög népnyelvből vett példákkal megvilágítani, a mely czélra ez a nyelv számtalan s nem egyszer meglepőbbnél meglepőbb adatokat nyujt, és azt bizonyítja, hogy minél hosszabb életű valamely nyelv, annál nagyobb mértékben lép benne előtérbe az analogia. Az ógörög nyelv

---

[1]) Felolvastatott a M. T. Akadémia I. osztályának 1893. november 20-án tartott ülésén.

[2]) Felolvastatott a M. T. Akadémia I. osztályának 1893. április 10-én tartott ülésén, megjelent az Erdélyi Muzeum 1893-iki évfolyamában.

analogikus képződései csekély számuak a mai görög népnyelv hasonló jelenségeihez képest, melyek a görög nyelv három évezredes életének folyamában gyakran háromszoros, négyszeres analogikus átalakuláson mentek keresztül. A legbonyolultabb alakulásokat mutatja a név- és igeragozás, a legsokszorosabbakat a névmások. Azt a kérdést pl., hogy miként lett az ógörög σέ-ből az újabb görögben ἐσέναν, semmiképen se tudnók megfejteni, ha nem nyujtaná az analogia a legegyszerűbb és legbiztosabb magyarázatot, a mint azt a következőkben a mai görög népnyelv grammatikai anyagában következetesen alkalmazni fogom, tekintetbe véve egyszersmind azt a csekély számu analogikus jelenséget is, mely az irodalmi nyelvben mutatkozik.*)

*

I. Az első névragozáshoz tartozó α tövüeknél mindenek előtt kiemelendő, hogy a többes nom. és voc. -αι végződése átment -αις-be a harmadik névragozásbeli mássalhangzós tövek -ες végződésének analogiája szerint (pl. ταμίας, plur. nom. és voc. ταμίαις e h. ταμίαι; γλῶσσα, plur. nom. és voc. γλώσσαις e h. γλῶσσαι); megkönnyítette és általánosította ezt az átmenetet az -αι-nek újgörögben való *e* hangja, phonetikai kapcsot képezvén az -αι és -ες végződések között. E szerint a többes nom. és accusativusnak -αις-szel való írása jogosult, de nem kevésbé volna jogosult az -ες-szel való írás, mert csakis a harmadik névragozás -ες végződésének hatása folytán keletkezhetett.

Legvilágosabban mutatja a harmadik névragozás analogikus hatását az a tény, hogy sok első névragozáshoz tartozó szó az egész többes számot a δ tövüek szerint is képezheti (pl. μαθητής

*) Rendszeres tudományos újgörög nyelvtan még eddig nem létezik (a Chatzidakisét várjuk), és a praktikus tekintetekből készültek távol vannak attól, hogy értékesítsék az analogikus magyarázatot, melylyel a közép- és újgörög nyelvet illetőleg csak egyes kérdésekre nézve találkozunk a következő munkákban: *Psichari:* Essais de grammaire historique néogrecque. Paris, Leroux, 1886—1889. Études de philologie neo-grecque. Paris, Bouillou, 1892. *Hatzidakis:* Einleitung in die neugriechische Grammatik, Leipzig, Breitkopf und Härtel, 1892. Zur neugriechischen declination. Kuhn, Zeitschr. f. vergl. Sprachf., XII (1892). Neugriechische miscellen. Ugyanott. XIII (1893). *Heneling:* Das Personalpronomen der ersten und zweiten Person im Mittelgriechischen. Byzantinische Zeitschrift, I (1892). *G. Meyer:* Analogiebildungen der neugriechischen declination. Bezzenberger, Beitr., I.

ezen alakok mellett: μαθηταίς, μαθητῶν, μαθηταίς, μαθηταίς, így is: μαθητάδες, μαθητάδω(ν), μαθητάδες, μαθητάδες; vagy μάννα, anya, ezen alakok mellett: μάνναις, μαννῶν, μάνναις, μάνναις, így is: μαννάδες, μαννάδω(ν), μαννάδες, μαννάδες) némely α és δ tövüek sing. nominativusának összehangzása alapján (pl. ταμίας, tő ταμια; λαμπάς, tő λαμπαδ). Az első és harmadik névragozásnak ezen analogikus összeolvadása által az újgörögben egy új, vegyülékes declinatio keletkezett, mely a nem ógörögből származó szavaknál is mutatkozik, olyképen, hogy az egyesszám az első névragozásnak analogiája szerint, a többes szám a harmadik névragozás δ töveinek analogiája szerint ragoztatik, m. pl. ὁ ψωμᾶς, pék, sing. gen. ψωμᾶ, acc. ψωμᾶ(ν), voc. ψωμᾶ, plur. nom. ψωμάδες, gen. ψωμάδω(ν), acc. ψωμάδες, voc. ψωμάδες; ὁ παπουτσῆς, czipész, παπουτσῆ, παπουτσῆ(ν), παπουτσῆ, παπουτσῆδες, παπουτσήδω(ν), παπουτσῆδες, παπουτσῆδες; ὁ καφές, kávé, καφέ, καφέ(ν), καφέ, καφέδες, καφέδω(ν), καφέδες, καφέδες; ἡ ἀλεποῦ, róka, ἀλεποῦς, ἀλεποῦ(ν), ἀλεποῦ, ἀλεποῦδες, ἀλεπούδω(ν), ἀλεποῦδες, ἀλεποῦδες. A καφές csoportjához tartozó szavak közül egy nehány, mely a végelőtti szótagot ékezi, a többes számban a παπουτσῆς-féle szavak analogiáját követi, tehát pl. ὁ κόντες, gróf, a többesben κόντηδες, κόντηδω(ν), κόντηδες, κόντηδες. Figyelembe veendő ez utóbbi esetben még az is, hogy az ékezet a sing. nom. analogiája szerint nem változtatja helyét a plur. genitivusban, mint pl. még a következőkben: κουμαντάντες, parancsnok, κουμαντάντηδω(ν), ὁ λεβάντες, keleti szél, λεβάντηδω(ν), πονέντες, nyugoti szél, πονέντηδω(ν).

A harmadik névragozásból származó plur. nominativusi -αις (illetőleg -ες) végződést fölvették az összes α tövüek a plur. accusativusban is (tehát plur. acc. ταμίαις e h. ταμίας, γλώσσαις e h. γλώσσας). A plur. nom. és accusativusnak analogikus kölcsönhatását, mely szerint a nom. bizonyos esetekben az accusativus szerint vagy megfordítva az acc. a nominativus szerint alakul, kimutattam a Hunfalvy-Albumban közlött értekezésemben az ógörögre nézve, a nélkül azonban, hogy megkisérlettem volna ezt közelebbről megmagyarázni. Most úgy vélekedem, hogy az ógörögöt illetőleg a két eset kölcsönhatásának mélyebben fekvő oka az acc. alanyi szerepében keresendő, a mint ez a lépten-nyomon előforduló acc. c. infinitivo-ban nyilvánul. Az újgörögben azonban másként áll a dolog. Mivel t. i. benne az acc. c. inf. nem fordul elő, nem is lehet a plur. nominativusnak a plur. accusa-

tivusra való hatását ezen constructio alapján magyaráznunk, hanem azt kell fölvennünk, hogy mivel az ógörögben bizonyos esetekben a plur. nom. és acc. azonos végződéssel bir, ez az azonosság per analogiam eredményezte az ógörögben az α tövüeknél a két esetnek azonosságát.

A sing. genitivusban a sing. többi eseteiben előforduló hangok analogiája szerint találunk -α, -η, -ας végződéseket, tehát nem ταμίου, στρατιώτου, τραπέζης (mint az ógörögben és az újgörög irodalmi nyelvben), hanem ταμία, στρατιώτη, τράπεζας, mert a nom. ταμίας, στρατιώτης, τράπεζα, a voc. ταμία, τράπεζα, az acc. ταμίαν, στρατιώτην, τράπεζαν. Világos, hogy τράπεζας paroxytonon helyett álló proparoxytononja is a sing. többi proparoxytonái hatásának az eredménye.

Végül megemlítendő még az α tövüeknél, hogy hím- és nőnemű szavai néha semlegesekké válnak a második névragozás semlegeseinek (különösen az -ι végü semlegeseinek) mintájára, tehát pl. ἡ κεφαλή helyett τὸ κεφάλι a τὸ παιδί mintájára.

II. A második névragozás ο tövű szavainál a népnyelv szereti a hímnemüek plur. nom. és vocativusának proparoxytononját a plur. gen. és acc. analogiája szerint paroxytononra változtatni, pl. e h. πόλεμοι, ἄνθρωποι, így: πολέμοι, ἀνθρῶποι a πολέμων, πολέμους, ἀνθρώπων, ἀνθρώπους után indulva.

Az ο tövüek közül nehány hímnemű és a legtöbb nőnemű szó semlegessé válik, legtöbbnyire az -ι végű neutrumok analogiája szerint; pl. az irodalmi nyelvben ὁ σάκκος, zsák, ἡ νῆσος, sziget, a népnyelvben τὸ σακκί, τὸ νησί. E szó: ἡ κάμηλος az α tövű nőnemüek szerint vesz fel ἡ καμῆλα alakot.

Az ókori -ιον végű semlegesek a mai népnyelvben az -ον végződés elesésével -ι-re végződnek. E semlegesek közül azok, a melyek a sing. nom., acc. és vocativusban a végszótagon hangsúlyoztatnak, megtartják a hangsúlyt a végszótagon a plur. nom., acc. és vocativusban is a sing. analogiája szerint, tehát pl. ebből: παιδίον lesz a sing. nom., acc. és voc. παιδί és a plur. megfelelő három esete παιδιά. Az egyes és többes genitivusban az -ι végű semlegeseknél mindig a végszótag hangsúlyos, bizonyára az egytagú névszók szerint; tehát παιδιοῦ, παιδιῶν. Természetes, hogy ugyanezen jelenségek mutatkoznak azon -ι végű semlegeseknél is, melyek az ógörög -ιον végüekből származott -ι végüek analogiája szerint ké-

peztettek, m. pl. χαρτί, papiros, χαρτιά, χαρτιοῦ, χαρτιῶν; ψάρι, hal, ψάρια, ψαριοῦ, ψαριῶν.

Az -ιμο(ν) végű neutrumok a sing. genitivust és az egész pluralist a τ tövű semlegesek szerint képezik; a τ tövek szerint alakított sing. gen. azután ismét átalakul az ο tövek analogiája szerint, tehát pl. τὸ τρέξιμο(ν), futás, sing. gen. τρεξίματος vagy τρεξιμάτου, plur. nom., voc., acc. τρεξίματα, gen. τρεξιμάτω(ν).

III. A mássalhangzós tövű harmadik névragozást majdnem egészen elnyelte az első és második névragozás. Nevezetesen a hím- és nőnemüek átmentek az első névragozásba, oly módon, hogy a nőnemüeknél a sing. acc., a hímnemüeknél a sing. acc. megtoldva a sing. nom. ς-jával lett a sing. nom. formájává. Tehát pl. ezekből: ἡ αἶξ, φλέψ, ψλόξ, πατρίς, μήτηρ, θυγάτηρ, γυνή, θρίξ, νύξ lett αἶγα, φλέβα, φλόγα, πατρίδα, μητέρα, θυγατέρα, γυναῖκα, τρίχα, νύχτα; ezekből ὁ γέρων, βασιλεύς, πατήρ, ἀνήρ, μάρτυς lett γέροντας, βασιλέας, πατέρας, ἄνδρας, μάρτυρας. A hímnemüek azonban megtartják a harmadik névragozásból ékezésük módját, m. pl, αἰῶνας, χειμῶνας, μῆνας, mert αἰών, χειμών, μήν accusativusai αἰῶνα, χειμῶνα, μῆνα, jóllehet az első névragozás -ας végzete a szabály szerint hosszú. Ennek az átalakulásnak alapját azért kézpezi a sing. acc., mert a harmadik névragozás sing. esetei közül legközelebb áll külső hasonlóságra nézve az első declinatio sing. nominativusához; de lehet, hogy az acc. alapul vételét elősegítette annak a körülménynek analogikus hatása is, hogy a plur. nom. és acc., valamint az ó- úgy az újgörögben is többször azonos végződéssel bír, mint azt föntebb az α tövüek többes nominativusánál említettük.

A harmadik névragozás hím- és nőnemű szavai nagy számmal mentek át a második névragozásba mint -ι végű semlegesek, pl. τὸ λαρύγγι, νύχι, ὀρτύκι, χελιδόνι, ἀηδόνι, χιόνι, φρύδι, στάχι, βῶδι, πόδι, δόντι, κλειδί, χέρι ebből: ὁ λάρυγξ, ὁ ὄνυξ, ὁ ὄρτυξ, ἡ χελιδών, ἡ ἀηδών, ἡ χιών, ἡ ὀφρύς, ὁ στάχυς, ὁ βοῦς, ὁ πούς, ὁ ὀδούς, ἡ κλείς, ἡ χείρ.

Míg az első névragozásba átment nőnemüek egészen az első declinatio szerint ragoztatnak — kivéve a sing. accusativust, mely harmadik névragozásbeli alakját megtartja, m. pl. τὴν πατρίδα és nem πατρίδαν — a hímnemüek igen érdekes példáját mutatják az analogia keresztül-kasul való hatásának, a mennyiben csak a sing. nom. gen. és vocativusban veszik fel az első névragozás végződé-

déseit, de a sing. gen. a második declinatio szerint is alakulhat, míg a többesben rendszerint a második, néha a harmadik declinatio végződései szerepelnek; tehát sing. nom. γέροντας, gen. γέροντα vagy γερόντου, acc. γέροντα, voc. γέροντα, plur. nom. γερόντοι vagy γέροντες, gen. γερόντω(ν), acc. γερόντους vagy γέροντας, voc. γερόντοι vagy γέροντες.

Az -εύς végű hímnemüek néha -ός végüekké válnak a második declinatio analogiája szerint, pl. ὁ γονηός ebből: ὁ γονεύς; viszont a -κλῆς végződésű ς tövű tulajdonnevek az -ης végű első declinatióhoz tartozó hímnemüeket követik, tehát nom. Περικλῆς, gen. Περικλῆ, e h. Περικλέους, de a sing. accusativust a ς tövű hímnemüek szerint képezik, tehát Περικλῆ (nem Περικλέα) e szerint: ἀληθῆ (ebből: ἀληθέα). Az -ις végű nőnemüek a ς-nak elesése után úgy ragoztatnak, mint az első declinatio -η végű szavai, pl. sing. nom. πρᾶξι, gen. πρᾶξις, acc. πρᾶξιν, voc. πρᾶξι, plur. nom. πρᾶξες, gen. πραξῶν, acc. πρᾶξες, voc. πρᾶξες. Megjegyzendő, hogy itt a plur. -ες végződése, mint fentebb kifejtettük, csak orthographiailag különbözik az első declinatio megfelelő -αις végződésétől. Az -ώ végű nőnemüek a sing. genitivusban megtartják az ω-t a sing. nom. és acc. analogiája szerint, tehát nom. és acc. Σαπφώ, gen. Σαπφῶς nem Σαπφοῦς.

A -μα végű neutrumok a sing. genitivust a második declinatio analogiája szerint is képezhetik, m. pl. σώματος vagy σωμάτου, πράγματος vagy πραγμάτου.

A harmadik névragozás az irodalmi nyelvben is mutat analogikus képződéseket. Igy pl. a foghangú tővel biró barytonák sing. accusativusa, mely az ógörögben ν-re végződik, az újgörög irodalmi nyelvben az ógörög ν végződés mellett α végződést is mutat a többi mássalhangzós tövek analogiája szerint, tehát ἔρις, ἔριν és ἔριδα; χάρις, χάριν és χάριτα; ὄρνις, ὄρνιν és ὄρνιθα. Némely υ tövüek a plur. nom. és vocativust egyenlővé teszik az accusativussal az ι tövek mintájára, pl. ὁ ἰχθύς, plur. nom. és voc. ἰχθῦς e h. ἰχθύες, A következő két ς tövű szó: τὸ ἄνθος és τὸ ὄρος a plur. genitivust összevonás nélkül -εων-ra képezi a többi -εων végű plur. genitivusok mintájára, tehát ἀνθέων e h. ἀνθῶν, ὀρέων e h. ὀρῶν, olyanféle alakok szerint mint πράξεων, ἱερέων. A βοῦς plur. accusativusa βόας nem βοῦς, a plur. accusativusban -ας-ra végződő szavak szerint; πούς és ναῦς sing. vocativusa ποῦ nem πούς, és ναῦ nem ναῦς;

a sing. vocativusban tiszta tövet mutató -ου és -αυ tövű szavak szerint, mint pl. βοῦ (βοῦς-tól), γραῦ (γραῦς-tól).

IV. A mellékneveknél megjegyzendő, hogy a kétvégüek a népnyelvben majdnem mind háromvégüekké váltak — különösen az -ος, -ον végüek — és hogy az ily módon keletkezett femininum ékezet tekintetében a masculinumot és neutrumot követi, pl. ἄδικος, ἄδικη ἄδικο e h. ἄδικος, ἄδικον; ἥσυχος, ἥσυχη, ἥσυχο e h. ἥσυχος, ἥσυχον.

Az első és második névragozást követő összevont melléknevek össze nem vontakká változnak, tehát ebből: χρυσοῦς, χρυσῆ, χρυσοῦν lesz χρυσός, χρυσή, χρυσό.

Az -ός, -εῖα, -ό végű mellékneveknél a masculinum és neutrum többesszáma a második declinatio szerint ragoztatik; a masculinum egyes száma az α tövű hímnemüek analogiáját követi, de a gen. a második declinatio szerint is képeztetik; a neutrum egyes száma a masculinum után igazodik, m. pl. sing. nom. πλατύς, πλατύ, gen. πλατύ vagy πλατιοῦ, πλατύ v. πλατιοῦ, acc. πλατύ, πλατύ, plur. nom. πλατιοί, πλατιά, gen. πλατιῶν, πλατιῶν, acc. πλατιούς, πλατιά. A femininuma masc. és neutr. szerint a végtagra veti az ékezetet, tehát πλατειά e h. πλατεῖα.

A rendhagyó μέγας, μεγάλη, μέγα masculinuma és neutruma a második declinatio szerint ragoztatik, és ékezetét a femininum analogiája szerint a végelőtti szótagon bírja, tehát μεγάλος, μεγάλη, μεγάλο.

Az irodalmi nyelvben a rendhagyó fokozással biró melléknevek közül többnél a középfoknak ókori alakjainál használatosabbak a -τερος végű középfok analogiája szerint képzettek, m. pl. χειρότερος, καλλίτερος, μεγαλείτερος, ὀλιγώτερος, πλειότερος, ταχύτερος, ezek mellett: χείρων, καλλίων, μείζων, ἐλάσσων, πλείων, θάσσων.

V. A számneveknél a harmadik declinatióhoz tartozó εἷς, μία, ἕν ragozása a népnyelvben a következő: nom. ἕνας, μιά, ἕνα, gen. ἑνοῦ(ς), μιᾶς, néha μιανῆς, ἑνοῦ(ς), acc. ἕνα(ν), μιά(ν), ἕνα. Ezen alakok közül csak a μιᾶς gen. azonos a régivel, a többiek különböző analogikus hatások eredményei. Nevezetesen a masc. átment az első declinatióba, alapul vétetvén az ἕνα sing. acc., mint a hogy az fentebbi fejtegetésünk szerint a harmadik declinatio szavainak az elsőbe való átlépésénél előfordul. De az ἑνοῦ(ς) gen. οῦ-ja a második névragozás hatását mutatja, míg a ς a harmadik névragozásbeli -ος rag maradványa. A neutrum a masculinum szerint ala-

kul. A femininumban a μιά és μιά(ν) a μιᾶς gen. analogiája szerint hangsúlyoztatik a végszótagon; a μιανῆς keletkezése úgy magyarázandó, hogy az alapul szolgáló μιάν acc. genitivusi végződést nyer az α tövű nőnemüek analogiája szerint, és a végszótagon ékeztetik a μιᾶς alak mintájára.

A hím- és nőnemű nom. τέσσαρες és acc. τέσσαρας a második és első declinatio szerint külön alakot nyer a két nem jelölésére következőképen: nom. τέσσεροι, τέσσεραις, acc. τέσσερους, τέσσεραις, de a τέσσερους megtartja a τέσσαρας ékezetét

A következő melléknévi számnév: ἥμισυς, ἡμίσεια, ἥμισυ az első és második declinatióba megy át, és lesz μισός, μισή, μισό. Az első és második névragozásbeli összevont melléknévi számnevek — mint előbb a megfelelő mellékneveknél láttuk — össze nem vontakká változnak, tehát pl. ebből: ἁπλοῦς, ἁπλῆ, ἁπλοῦν lesz ἁπλός, ἁπλή, ἁπλό.

VI. Igen érdekes, mondhatni páratlan tanulságokat szolgáltatnak az analogia sokszoros működése tekintetében az első és második személyű névmások. Ezeknek ógörög és újgörög irodalmi alakjai a következők: Első személy sing. nom. ἐγώ, gen. ἐμοῦ, μοῦ, dat. ἐμοί, μοί, acc. ἐμέ, μέ, plur. nom. ἡμεῖς, gen. ἡμῶν, dat. ἡμῖν, acc. ἡμᾶς; második személy sing. nom. σύ, gen. σοῦ, dat. σοί, acc. σέ, plur. nom. ὑμεῖς, gen. ὑμῶν, dat. ὑμῖν, acc. ὑμᾶς. A népnyelv alakjai ezek: Első személy sing. nom. ἐγώ, gen. μοῦ, ἐμένα, dat. ἐμένα, acc. μέ, μένα, ἐμένα, plur. nom. ἐμεῖς, gen. μᾶς, dat. μᾶς, acc. μᾶς, ἐμᾶς; második személy sing. nom. ἐσύ, gen. σοῦ, ἐσένα, dat. ἐσένα, acc. ἐσέ, σένα, ἐσένα, plur. nom. σεῖς, ἐσεῖς, gen. σᾶς, dat. σᾶς, acc. σᾶς, ἐσᾶς. Közülök ἐγώ, μοῦ, μέ és σοῦ azonosak az ógörög és újgörög irodalmi alakokkal, de a többiek is mind előfordulnak már a byzantiumi korszak tizenkettedik századában Prodromos idejében, ἐμεῖς kivételével, mely a tizenötödik századig csak igen ritkán mutatkozik. Azonkívül találkozunk a byzantiumi korszakban a mai nap is szokásos alakokon kívül még a következőkkel: Első személy sing. nom. γώ, acc. μέναν, ἐμέν, ἐμέναν, plur. nom. μεῖς; második személy sing. gen. ἐσοῦ, acc. σέν, ἐσέν, σέναν, ἐσέναν. A népnyelv alakjai — eltekintve azoktól, melyek az ógörög formákkal azonosak — és a byzantiumi alakok, bármennyire tarkállnak is sokféleségükben, mindannyian megfejthetők az analogia alapján. Nézzük, miként?

A γώ, ε nélkül, σύ szerint van ἐγώ-ból képezve; viszont ἐσύ

σύ-ből, ἐμεῖς μεῖς-ből és ἐσεῖς σεῖς-ből képezve ἐγώ-nak mintájára, ἐσέ σέ-ből, ἐμᾶς μᾶς-ból és ἐσᾶς σᾶς-ból képezve ἐμέ-nek analogiájára, és ἐσοῦ σοῦ-ból képezve ἐμοῦ-nak mintájára veszi föl az ε-t.

Ἐμέν ἐμέ-ből keletkezett oly módon, hogy az utóbbi a magánhangzós tövek analogiájára ν accusativusi végződést vett föl; ἐμέν azután a mássalhangzós tövek szerint α végződést nyert, s így lett belőle ἐμένα, mely ismét a magánhangzós tövek mintájára ἐμέναν-ná fejlődött. Hasonló módon magyarázandók a μένα, μέναν; σέν, σένα, σέναν; ἐσέ, ἐσέν, ἐσένα, ἐσέναν alakok. Világos azonban, hogy ἐμέν, σέν és ἐσέν tanusága szerint föltételeznünk kell még egy μέν alak létezését is, úgy hogy az első és második személy sing. accusativusában a következő fejlődési fokozatot nyerjük: ἐμέ, ἐμέν, ἐμένα, ἐμέναν; μέ, (μέν), μένα, μέναν; σέ, σέν, σένα, σέναν; ἐσέ, ἐσέν, ἐσένα, ἐσέναν. Tehát ἐσέναν az ógörög σέ-hez képest négyszeres analogikus lerakódásról tanuskodik!

A második személy plur. nom. σεῖς, és acc. σᾶς az ὑμεῖς és ὑμᾶς-ból fejlődött ki a σύ és σέ σ-jának analogikus hatása folytán. Ezt az átalakulást főképen annak a szükségessége idézhette elő, hogy az első és második személyű névmás többes számú alakjai, melyek az υ és η i hangja folytán a kiejtésben azonosakká váltak (ἡμεῖς, ἡμῶν, ἡμῖν, ἡμᾶς; ὑμεῖς, ὑμῶν, ὑμῖν, ὑμᾶς), a kiejtésben is meg legyenek különböztetve. A σεῖς és σᾶς mintájára lett azután az első személyű névmásnál az ἡμεῖς-ből μεῖς és az ἡμᾶς-ból μᾶς.

Annak a ténynek magyarázatát, hogy az első és második személy népies alakjainál úgy az egyesben mint a többesben a dat. és gen. azonos az accusativussal (az első személy említett három esete az egyesben ἐμένα, a többesben μᾶς, a második személyé az egyesben ἐσένα, a többesben σᾶς), nem analogikus hatásban, hanem a dativus ókori formájának pusztulásában kell keresnünk. Az ókori dativus ugyanis már a régi κοινὴ διάλεκτος-ban kezdvén észrevehetőleg enyészni, functióját átvette az accusativus, mely azután a dativus és genitivus között mondatbeli szereplés tekintetében mutatkozó rokonságnál fogva a genitivusnak is esetévé válhatott.

Az οὗτος, αὕτη, τοῦτο pron. demonstrativum némely alakjai τ-t vesznek fel a többi τ-al kezdődő alakok analogiájára, és a femininumban az αυ-ot a masc. és neutr. szerint ου-ra változtatják, nevezetesen a következők: τοῦτος e h. οὗτος, τούτη e h. αὕτη, τού-

της e h. ταύτης, τούτη e h. ταύτην, τοῦτοι e h. οὗτοι, τούταις e h. αὗται, τούταις e h. ταύτας.

VII. Az újgörög népies igeragozás a következőkben mutat analogikus átalakulásokat. Az imperf. az activumban a sing. 1. és plur. 1., 2. és 3. személyben, a passivumban az egyes és többes számnak mind a három személyében fölveszi az első aoristus α kötőhangzóját (a plur. 2. személyében az aor. σ-ját is), pl. ἔλυα, ἐλύαμε, ἐλύατε, ἔλυαν (az irodalmi nyelvben: ἔλυον, ἐλύομεν, ἐλύετε, ἔλυον); ἐλυόμουνα, ἐλυόσουνα, ἐλυότανε, ἐλυόμαστε, ἐλυόσαστε, ἐλύουνταν (az irodalmi nyelvben: ἐλυόμην, ἐλύεσο, ἐλύετο, ἐλυόμεθα, ἐλύεσθε, ἐλύοντο). A pass. ragozási módját mutatja εἶμαι imperfectuma is, t. i. ἤμουνα, ἤσουνα, ἦταν, ἤμαστε, ἤσαστε, ἦταν (az irodalmi nyelvben: ἤμην, ἦσο, ἦτο, ἤμεθα, ἦσθε, ἦσαν).

Viszont az aor. ind. act. a sing. és plur. 2. személyében az imperf. kötőhangzóját veszi fel, tehát ἔλυσες, ἐλύσετε e h. ἔλυσας, ἐλύσατε. A passiv alak a régi pass. aor. és κ-ás act. perf. vegyüléke, és így hangzik: λύθηκα, λύθηκες, λύθηκε, λυθήκαμε, λυθήκατε, λύθηκαν (az irodalmi nyelvben: ἐλύθην, ἐλύθης, ἐλύθη, ἐλύθημεν, ἐλύθητε, ἐλύθησαν). Néha az act. is mutat olyan képzést, mint a pass., pl. συνέβηκαν, ἀφῆκα, ἐνέβηκα e h. συνέβησαν, ἄφησα (ἀφήνω-tól), ἀνέβην.

A præs. és aor. coni. act. többes 2. és 3. személye a coni. nyujtott kötőhangzója helyett az ind. hangzóját veszi fel, pl. νὰ λύετε, νὰ λύουν, νὰ λύσετε, νὰ λύσουν, e h. νὰ λύητε, νὰ λύωσι, νὰ λύσητε, νὰ λύσωσι. A passivumban a præs. sing. 2. és 3. és plur. 2. személye szintén az ind. kötőhangzójával bir, míg az aor. plur. 1. és 3. személye a verba contracta præs. ind. act. végződéseit veszi fel, tehát νὰ λύεσαι, νὰ λύεται, νὰ λύεστε, νὰ λυθοῦμε, νὰ λυθοῦν e h. νὰ λύησαι, νὰ λύηται, νὰ λύησθε, νὰ λυθῶμεν, νὰ λυθῶσι.

Az imperat. activiben a præs. plur. 3. és az aor. plur. 2. és 3. személye hangzó tekintetében a præs. ind. megfelelő alakjai után indul, pl. ἂς λύουν, λύσετε, ἂς λύσουν e h. ἂς λύωσι, λύσατε, ἂς λύσωσι; azonkívül az aor. a sing. 2. személyében fölveszi a præs. megfelelő végződését, tehát λῦσε, e h. λῦσον. A passivumban a præs. sing. 3. személye a præs. ind. kötőhangzóját, és az aor. plur. 1. és 3. személye a verba contracta præs. ind. act. végződéseit mutatja, pl. ἂς λύεται, ἂς λυθοῦμε, ἂς λυθοῦν e h. ἂς λύηται, ἂς λυθῶμεν, ἂς λυθῶσι; az aor. sing. 2. személye a medialis σ-ás aor. és pass. præs. vegyüléke, tehát λύσου e h. λύθητι.

A verba contracták a fentebb tárgyalt össze nem vontakból több tekintetben eltérő analogikus képződéseket mutatnak, t. i. a præs. ind. activiben az -άω igék a plur. 1. és 3. személyében, a passiviben a sing. 1., plur. 1. és 3. személyében az -έω igék hangzóját veszik át, tehát τιμοῦμε e szerint: ζητοῦμε e h. τιμῶμεν, τιμοῦν e szerint: ζητοῦν e h. τιμῶσι, τιμιοῦμαι e szerint: ζητιοῦμαι e h. τιμῶμαι, τιμιούμεθα e szerint: ζητιούμεθα e h. τιμώμεθα, τιμιοῦνται e szerint: ζητιοῦνται e h. τιμῶνται. Viszont némely -έω igék a pass. ind. præs. egyes számának 2. és 3. személyében az -άω igék α-ját veszik föl, és átviszik azt az egyes 1. személyre is, jóllehet abban az άω igéknél ω szerepel, pl. τυραννᾶσαι (τυραννέω-tól) e szerint: τιμᾶσαι e h. τυραννεῖσαι, τυραννᾶται e szerint: τιμᾶται e h. τυραννεῖται, τυραννᾶμαι (jóllehet τιμῶμαι) e h. τυραννοῦμαι.

Az imperf. act. és passiviben az -άω és -έω igéknél az -έω igék -ου-ja, és az aor. σ-ja és α-ja képezik az alkotó elemeket, tehát: ἐτιμιοῦσα, ἐτιμιοῦσες, ἐτιμιοῦσε, ἐτιμιούσαμε, ἐτιμιούσετε, ἐτιμιοῦσαν e h. ἐτίμων, ἐτίμας, ἐτίμα, ἐτιμῶμεν, ἐτιμᾶτε, ἐτίμων; ἐζητοῦσα, ἐζητοῦσες, ἐζητοῦσε, ἐζητούσαμε, ἐζητούσετε ἐζητοῦσαν e h. ἐζήτουν, ἐζήτεις, ἐζήτει, ἐζητοῦμεν, ἐζητεῖτε, ἐζήτουν; ἐτιμιούμουνα, ἐτιμιούσουνα, ἐτιμιότανε, ἐτιμιούμαστε, ἐτιμιούσαστε, ἐτιμιοῦνταν e h. ἐτιμώμην, ἐτιμᾶσο, ἐτιμᾶτο, ἐτιμώμεθα, ἐτιμᾶσθε, ἐτιμῶντο; ἐζητιούμουνα, ἐζητιούσουνα, ἐζητιότανε, ἐζητιούμαστε, ἐζητιούσαστε, ἐζητιοῦνταν e h. ἐζητούμην, ἐζητεῖσο, ἐζητεῖτο, ἐζητούμεθα, ἐζητεῖσθε, ἐζητοῦντο. A pass. aor. csak az -όω igéknél mutatja a régi pass. aor. és κ-ás act. perf. vegyülékét, m. pl. ἐλευθερώθηκα e h. ἠλευθερώθην.

A præs. coni. activiben az -έω igéknél a plur. 1. és 3. személye az ind. megfelelő hangzóját veszi fel és az -άω igék az említett két személyben követik az -έω igék analogiáját, pl. νὰ ζητοῦμε e h. νὰ ζητῶμεν, νὰ ζητοῦν e h. νὰ ζητῶσι, νὰ τιμοῦμε e h. νὰ τιμῶμεν, νὰ τιμοῦν e h. νὰ τιμῶσι. Az -όω igéknél a sing. 2. és 3. és plur. 2. személyében szintén szokásosabb az ind. megfelelő hangzójának használata, tehát νὰ ἐλευθεροῦσαι, νὰ ἐλευθεροῦται, νὰ ἐλευθεροῦσθε szokásosabbak mint νὰ ἐλεθευρῶσαι, νὰ ἐλευθερῶται, νὰ ἐλευθερῶσθε.

A præs. imperat. activiben az -έω igéknél a plur. 1. és 3. személye az ind. megfelelő hangzóját veszi föl, és az -άω igék az említett két személyben követik az -έω igék analogiáját, valamint a pass. sing. 2. személyében is, pl. ἂς ζητοῦμε e h. ἂς ζητῶμεν, ἂς ζητοῦν e h. ἂς ζητῶσι, ἂς τιμοῦμε e h. ἂς τιμῶμεν, ἂς τιμοῦν e h.

ἂς τιμῶσι, τιμοῦ e h. τιμῶ. Az -όω igék a sing. 2. és 3. és plur. 2. személyében szintén az ind. megfelelő hangzóját veszik fel, m. pl. νὰ ἐλευθεροῦσαι e h. νὰ ἐλευθερῶσαι, ἂς ἐλευθεροῦται e h. ἂς ἐλευθερῶται, ἐλευθεροῦσθε e h. ἐλευθερῶσθε.

Az aor. imperat. act. sing. 2. személye fölveszi a præs. megfelelő végződését, míg a passivumban a medialis σ-ás aor. és pass. præs. vegyüléke, és a plur. 3. személyben az ind. act. præs. végződéseivel bír, tehát τίμησε, ζήτησε, ἐλευθέρωσε e h. τίμησον, ζήτησον, ἐλευθέρωσον; τιμήσου, ζητήσου, ἐλευθερώσου e h. τιμήθητι, ζητήθητι, ἐλευθερώθητι; ἂς τιμηθοῦν, ἂς ζητηθοῦν, ἂς ἐλευθερωθοῦν e h. ἂς τιμηθῶσι, ἂς ζητηθῶσι, ἂς ἐλευθερωθῶσι.

Végül még egy pár megjegyzést.

A ρ és λλ tövű igék præsens tövüket ν tőre változtatják — az utóbbiak az egyik λ elvesztésével — m. pl. δέρνω e h. δέρω, ἔδερνα e h. ἔδερον, στέλνω e h. στέλλω, ἔστελνα e h. ἔστελλον.

A második aoristust úgy szólva teljesen kiszorította az első, m. pl. ἦξα e h. ἤγαγον, ἦρεσα e h. εἶλον, ἡμάρτησα e h. ἥμαρτον, ἔτρεξα e h. ἔδραμον. Ha a második aoristus előfordul, rendesen fölveszi az elsőnek α kötőhangzóját, pl. ἀπέθανα e h. ἀπέθανον, ἔβαλα e h. ἔβαλον, ἔγδαρα e h. ἐξέδαρον, ἦλθα e h. ἦλθον, ἔβαλα e h. ἔβαλον, ἔμαθα e h. ἔμαθον, ἔπεσα e h. ἔπεσον. ἤπια e h. ἔπιον, ἔπαθα e h. ἔπαθον, εἶδα e h. εἶδον.

A βάλλω-nak második aoristusában mutatkozó βαλ tő ott is előfordul, a hol az ógörög a βλη alakot mutatja, pl. ἐβάλθηκα e h. ἐβλήθην, βαλμένος e h. βεβλημένος.

Εἶδον második aoristusának ἰδ töve átmegy a part. perf. passivibe is: ἰδωμένος e h. έωραμένος vagy ὠμμένος.

*

Ezek azon észrevételek, melyeket az analogia újgörögben való szereplésének kimutatására tenni kivántam, s a melyek világosan mutatják, mennyire kuszálttá, grammatikailag nehezen meghatározhatóvá lett az analogia terjedelmes működése folytán a népnyelv, mert alig akadunk egy-egy nyelvtani kategoriára, mely többféle formával ne birna. Fejtegetéseim nem terjednek ki az összes analogikus jelenségekre, hanem csak a főbb tények kiemelésére szorítkoznak, de azt hiszem, hogy belőlük általánosabb voltuk daczára is levonható két tanulság. Az egyik az, hogy az újgörög nyelv az általános nyelvészet szempontjából is számos és

érdekes problemák megfejtésére ad alkalmat. A másik az, hogy az újgörög népnyelvet az analogia sokszoros és bonyolult működése — a mint az a görög nyelvnek formákban való gazdagsága folytán ezen formáknak három évezreden át érvényesülő mindennemű kölcsönhatásában mutatkozik — annyira megtarkította, hogy nem tekinthető alkalmasnak arra, hogy már a legközelebbi jövőben, úgy a mint van, szabályozatlanul irodalmi nyelvvé legyen; hogy tehát az újgörög irodalmi nyelv kérdése Koraes által — ki a korában dívó irodalmi nyelvet a főbb népies elemek fölvételével képessé tette az életre — megoldottnak tekintendő; és hogy a καθαρεύουσα-nak jövőben való formája se lehet más, mint az, a melyet Chatzidakis kiemel, t. i. a népies elemeknek az irodalmi nyelvbe való terjedelmesebb beleolvadása folytán keletkezőfélben levő πολιτικὴ καθαρεύουσα.

Pecz Vilmos.

AZ ISMERETLEN HOMER-FORDÍTÓROL.

Egy korábbi értekezésem köt e címhez, mert ugyanarról a derék református papról akarok megemlékezni, a kit folyóiratunk 1890-ki folyamában (XIV. 7.) mutattam be először ismeretlen Homer-fordító gyanánt. Elmondtam szomorú élettörténetét, beszámoltam az okokról, melyek müvei megjelenését gátolták, s bemutattam a felkutatott fordításokat is, melyek a tulajdonosok szíves beleegyezésével a Philologiai Társaság birtokába kerültek. A három testes, negyedrétű kötet a legelső teljes magyar Homerból a két kötetre terjedő Odysseának, Batrachomyomachiának és az Ilias egy kötetnyi második felének kéziratait foglalta magában. Az Ilias hiányzó részének későbbi megkerülését pedig az a körülmény helyezte kilátásba, hogy a szerzőről fenmaradt adatok szerint ez a fordítás annak idején négy külön másolatban volt meg. A további nyomozás meggyorsításáról maga a Philologiai Társaság gondoskodott, midőn értekezésemből száz darab különnyomatot bocsátott rendelkezésemre. És a szerény füzetke csakugyan be is váltotta a terjesztéséhez fűzött reményeket.

1892 nov. havában Fülöp József körmendi (Vasm.) református lelkész lepett meg a még hiányzó részszel. Az új kötet, mely szakasztott mása az előző háromnak, ezzel a címmel van ellátva: «*Homeros' Iliása* — magyarra fordítva — *Simony Imre* által — 1839-dik Esztendő ólta.» Ugyane lapon jegyezte rá a beküldő is, hogy kötetét szintén a